

KAKO BIH MOGLA DA BUDEM DOBRA ILI O ŽENSKOM PISMU JAGODE TRUHELKE

KATARINA IVON

JOSIPA BLAŽINOVIĆ

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Sveučilište u Zadru

UDK 821.163.42.09-055.2

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15.11.2016.

Prihvaćeno: 20.12.2016.

Rad propituje koncept ženskoga pisma Jagode Truhelke s posebnim osvrtom na romane: Plain air i Vojača te odgojni epistolar U carstvu duše. Uz uvažavanje društvenopolitičkoga konteksta kraja 19. i početka 20. stoljeća, nastoji se analizirati ideja autoričine ženske emancipacije te načine njezina interpoliranja u književni tekst. Njezina ženska poetika usmjerena je obrazovanju žene u tradicionalnom društvu kao temelju ženske emancipacije, pritom autorica ostaje u okvirima tradicionalnoga svjetonazora podržavajući muško-žensku dihotomiju te ženi namijenjenu ulogu supruge i majke. Sukladno tome, autorica s jedne strane svoje ženske likove koncipira kao djelatne čimbenike vlastite sudbine (Plain air), dodjeljujući im funkciju iznošenja vlastitih ideja te razvijanja polemičkoga diskursa s patrijarhatom, dok s druge strane, njezini ženski likovi postaju „nevini“ žrtvama društvenih okolnosti i rodnih stereotipa (Vojača).

KLJUČNE RIJEČI: *Jagoda Truhelka, obrazovanje žene, Plain air, U carstvu duše, Vojača, žensko pismo.*

UVOD

Iako Jagodu Truhelku percipiramo u prvom redu kao dječju književnicu, nika-ko ne smijemo zanemariti onaj dio njezina opusa koji se značajnije dotiče ženske problematike. Motiv ženske emancipacije kronološki je i prethodio njezinu dominantnom motivu odrastanja koji je zaokuplja u najvećem dijelu opusa. Značajno je naglasiti kako nema oštre granice u autoričinoj tematskoj preokupaciji, navedene motive Truhelka vješto prožima i nadograđuje, što na samom početku njezina književna stvaralaštva potvrđuje prvijenac *Tugomila*. Autorica u romanu

kao središnji lik odabire djevojku iz sirotišta Tugomilu Kalinićevu koja uz veliki napor uspijeva postati učiteljicom. Roman ipak ima tragičan završetak, glavna junakinja se razbolijeva i umire. Počevši od spomenutoga prvog romana namijenjenog djeci *Tugomila* (1894) u kojemu Truhelka po prvi puta uvodi pojam ženske emancipacije, preko zanemarenog romana *Naša djeca* (1896)¹, također aktualnoga iz pozicije ženske emancipacije, te psihološkog romana *Plein air* (1897) koji se bavi tematikom žene i njezinih prava, do povijesnog romana *Vojača* (1899), koji tematizira hrvatsko plemstvo u Bosni i Hercegovini (15. stoljeće) s posebnim naglaskom na iznimno senzibilni glavni ženski lik, s pravom možemo govoriti kako su upravo Truhelkine pripovijesti „obilježile početak modernog ženskog pisma.“ (Detoni-Dujmić 1998: 110) Naravno, liniji Truhelkina ženskog pisanja svakako pridodajemo i poslije objavljen odgojni epistolar *U carstvu duše* (1910) u kojemu je ocrtan autoričin odnos s bivšom osječkom učiteljicom Magdalenom Šrepel koja je uz roditelje imala iznimnu ulogu u Truhelkinu životu i radu². Vedrana Živković Zebec ističe kako unatoč slabijoj književnoj vrijednosti, navedene tekstove možemo promatrati u kontekstu feminističke književnosti i njihovu vrijednost odrediti u odnosu na povijesni kontekst (2015: 31). Pojam „feministička književnost“ koristi se vrlo rijetko, uobičajeniji/prihvaćeniji je pojam „žensko pismo“. Žensko se pismo³ shvaća kao „pismo razlike“, odnosno poanta jest diferencijacija prema drugom i drugačijem načinu pisanja, u ovom slučaju muškom pisanju. Andrea Zlatar u knjizi *Rječnik tijela* navodi kako se u suvremenoj feminističkoj kritici koristi više pojmova: „ženski tekstovi“ (tekstovi koje pišu žene za žene), „feminilni tekstovi“ (oni koji su napisani sa stajališta ženskog iskustva i u stilu kulturno obilježenome kao feminilni) te „feministički tekstovi“ (koji samosvjesno

¹ O romanu *Naša djeca* piše Vedrana Živković Zebec u članku „Naša djeca Jagode Truhelke – poučavanje sudbinama ženskih likova“ objavljenom u časopisu *Libri&Liberi* za 2015. godinu. Autorica navodi kako je Truhelkin roman *Naša djeca* u teorijskoj literaturi o dječjoj književnosti bio potpuno zanemaren te ga smatra značajnim iz pozicije Truhelkinih feminističkih ideja. Autorica smatra kako se radi o prvom književnom djelu u kojemu Truhelka iznosi svoje suvremene zamisli o položaju i obrazovanju žena. (2015: 41)

² Posebno brižljivo ju je autorica predstavila u *Zlatnim dancima*, neprestano naglašavajući vrijednost i veličinu Aničine učiteljice.

³ Termin „žensko pismo“ prva koristi Ingrid Šafranek, pritom inzistirajući na tri razine prepoznavanja različitosti ženskog pisma: spolna i kulturna različitost, tematska različitost te različitost teksta/diskursa. (Šafranek 1983). Žensko se pismo tijesno vezuje uz pojavu feminizma – društvenog pokreta koji je inzistirao na ujedinjenju odnosa moći u društvu te se suprotstavljao patrijarhalnim okvirima koji su činili temelj mnogih društvenih pojavnosti. Detaljnije (Oraić-Tolić 2005). Žene su imale potrebu izražavati se kroz književnost, važno je bilo da se ne ističu i da budu što ravnopravnije muškarcima. „Razvija se ‘nova žena’ koja ne pokazuje iznenađujuće osobine, načelno joj se priznaje da je čovjek i da radi pa u povoljnim uvjetima može i sama ostvariti neko vrhunsko postignuće, ali smatra se da će, naravno, i dalje moći biti tješiteljica, hraniteljica, iscjeliteljica.“ (Čačinović-Puhovski 2000: 14)

dovode u pitanje patrijarhalni kanon) (2010: 98). U razvoju Truhelkine ženske poetike u obzir treba uzeti i društvenopolitički kontekst kraja 19. stoljeća koji značajno utječe na Truhelkino stvaralaštvo. Povratkom iz Gospića u Zagreb 1892. godine Truhelka zatiče potpuno novu kulturnu klimu koja otvara mogućnost različitim idejama pa i promjeni statusa žena u obrazovanju. Razdoblje moderne donosi potrebu za kulturnim, obrazovnim i općeljudskim napredovanjem. U tom razdoblju Truhelka postaje suradnicom *Vijenca*, *Prosvjete* i sarajevske *Nade*. Bilo je to vrijeme kada je s Marijom Jambrišak pokrenula i obiteljski časopis za književnost i pouku, *Domaće ognjište* (1900), koji isto tako postaje područjem ženskog pisanja.⁴ „U devet zagrebačkih godina ona se svrstava u krug najsposobnijih hrvatskih učiteljica, a bila je i jedna od četiriju nastavnica koje su slomile predrasude prema učenim ženama i postale izvanredne polaznice predavanja na zagrebačkom Sveučilištu.“ (Detoni-Dujmić 1997: 9). Marija Jambrišak⁵ također je izuzetno značajna za začetke Truhelkina književnog djelovanja, čiji utjecaj Truhelka i ističe u svojoj autobiografiji. Na njezin poticaj Truhelka objavljuje i svoj prvi rad u *Napretku* pod naslovom *Što da čitaju naše mlade djevojke*.⁶ Navedeni društveni kontekst, estetika moderne te sve glasnije zanimanje za svijet žene snažno su se odrazili u Truhelkinu proznom opusu. Dunja Detoni-Dujmić ističe kako u Truhelkinu opusu iznenađuje upravo pomna psihološka razradba ženskih likova, dok je fabularnost na razini jednostavne ljubavne priče, što je itekako vidno u njezinu romanu *Plein air*. „U Truhelkinim prozama zrcalilo se autoričino zanimanje za svijet žene i odnosa spolova. Peripetija nastaje na crti osjećajna i

⁴ *Domaće ognjište* bio je prvi časopis u Hrvatskoj namijenjenom ženama koji godine 1900. pokreću učiteljice okupljene u Hrvatskom pedagoško-književnom zboru u Zagrebu. Sam naziv lista sugerira i njegovo temeljno usmjerenje, okrenutost tradicionalnoj slici žene kao majke i „čuvarice ognjišta“. Na uredničkoj poziciji izmjenjivale su se uvijek žene: Jagoda Truhelka, Marija Jambrišak, Milka Pogačić, Zdenka Marković i Zora Vernić. Pokretačka ideja lista bila je težnja da što veći broj ljudi uvjere u to da će obrazovane žene još bolje ispunjavati svoju društvenu ulogu majki i odgojiteljica. Posebna skrb usmjerena je obrazovanju žena i njihovoj ulozi u odgoju i obrazovanju mladeži, što pripisujemo profesionalnoj orijentiranosti samih suradnica i urednica. U listu je dosta prostora bilo posvećeno problemima učiteljskoga poziva, posebice se raspravljalo o celibatu učiteljica, zatim o izjednačavanju plaća za učitelje bez obzira na spol, što su u konačnici i uspjele izboriti. U kasnijim godinama pojavljuju se i članci u kojima se razlozi ženskog obrazovanja pravdaju željom za ispunjenijim životom žena i financijskom samostalnošću. Detaljnije (Šilović-Karlič 2004; Čorkalo 1998)

⁵ O odnosu, međusobnom utjecaju i korespondenciji Marije Jambrišak, Jagode Truhelke i Zdenke Marković detaljnije (Batinić 2008). Među osobe koje su značajno utjecale na Truhelkin život i rad svakako treba uvrstiti i župnika Maspere te profesora Hoića koje autorica spominje u svojoj autobiografiji. Nezaboravna predavanja prof. Hoića utjecala su na oblikovanje značajne ideološke pozicije hrvatske povjesnice i u diskursu trilogije *Zlatni danci*. (Ivon 2015)

⁶ U navedenom se tekstu Truhelka bavi djevojačkom lektinom. Iznosi svoju tezu o potrebi strogog nadzora nad čitanjem mladih djevojaka. Spomenutu tezu dodatno proširuje u knjizi *U carstvu duše*, nadopunjujući je popisom poželjnih knjiga. Detaljnije (Zima 2013)

intelektualnoga sukoba spolova, pozornica je gradska, zagrebačka ili bečka, katkada malograđanska, slavonska i lička, a vrijeme suvremeno kao i tema.“ (1997: 12). Značajnu ulogu ženske emancipacije u Truhelkinu stvaralaštvu podcrtava i Stjepan Hranjec. Kao važnu smjernicu njezina stvaralaštva Hranjec (2004) ističe sintagmu *Žena je slobodna*, a značajnim tekstom za iskazivanje te problematike drži spomenuti epistolar *U carstvu duše*. Većina Truhelkinih prozних zapleta događa se u kontekstu osjećajnoga i intelektualnoga sukoba spolova. Truhelka u spomenutom proznom opusu propituje muško-ženske odnose, bavi se ženskom emancipacijom i obrazovanjem, ulazi ispod površine te propituje mušku percepciju žene što vrlo često prate nesporazumi, ponekad veći ponekad manji baš kao i privlačnost te međusobna odbojnost. Iako pobjeđuje ženska odluka o pravu na slobodu razmišljanja i obrazovanja, turbulencije u muško-ženskim odnosima Truhelka u konačnici miri obiteljskim zajedništvom i tradicionalnim svjetonazorom u kojemu je ženi ipak namijenjena uloga supruge i majke. Najbolje se ove smjernice vide u spomenutom romanu *Plein air*, a utjelovljene su u glavnom ženskom liku, Zdenki Podravac. Koncept ženske emancipacije, za koji se Truhelka zalagala, u prvom se redu odnosio na obrazovanje žena koje može pridonijeti široj društvenoj koristi⁷, odnosno činjenici da će obrazovana žena još bolje ispunjavati svoju društvenu ulogu. Pritom treba istaknuti da ona ostaje unutar tradicionalnih okvira, prihvaćajući podjele na muške i ženske uloge u društvu, ali i podjelu na muške i ženske osobine u kojima se žena ne smije odreći onih vrlina po kojima se razlikuje od muškaraca, kako navodi Truhelka: „U ženi leži nepresušno vrelo topline čuvstva.“ (Truhelka, 2010: 260) Ovakva nastojanja u kontekstu „ženskog pitanja“ jasno su vidljiva u njezinu književnom opusu, zastupana su i u uredničkoj politici *Domaćeg ognjišta* u kojoj je Truhelka odigrala značajnu ulogu, a posebice su eksplicitno artikulirana u epistolarnoj formi *U carstvu duše*. U nastavku rada pozornost je usmjerena na naznačene ideje i načine njihove realizacije u romanu *Plain air*, povijesnom romanu *Vojača* te odgojnom epistolaru *U carstvu duše*.

⁷ Detaljnije (Ograjšek Gorenjak 2004)

ZDENKA PODRAVAC: NA PUTU ŽENSKJE EMANCIPACIJE

Roman *Plein air* počinje izlaziti 1897. godine, u nastavcima, u časopisu *Nada*. Roman ponajviše, a za kontekst ovoga rada i najvažnije, iznosi feminističke ideje toga doba te se kao takav jedini javlja u hrvatskoj literaturi. Fabularnu okosnicu čini odnos, konkretnije postupan razvoj odnosa između dvaju središnjih likova: Zdenke Podravac i Vlatka Urbanića. Njihov odnos koji se na koncu i doima kao klišeizirana ljubavna priča, upravo feminističkom idejom utjelovljenom u slikarici Zdenki Podravac, suptilnom psihološkom igrom među aktantima te nevinim erotskim nabojem romanu osigurava izdizanje iz „poznatih klišeja i postupaka koje smo već toliko puta vidjeli.“ (Nemec 1995: 247). Na kompozicijskoj razini suprotstavljen im je predvidljiv ljubavni odnos između Vlatkove sestre Cvijete i Zdenkina brata Hinka. Glavni narator romana je Vlatko, stoga pratimo priču ispričanu iz muške perspektive te njegov, vrlo subjektivan, pogled na ženu i žensku emancipaciju. Za njega se može izdvojiti kako odiše nesigurnošću, osjetljivošću i stalnim propitivanjem situacija. On se ispitujući pronalazi i uživa u intelektualnim te skrivenim emotivnim razgovorima s, njemu do tada neviđenom, inteligentnom, zreloom i stalozenom ženskom osobom. U romanu pratimo nerazumijevanje muškoga i ženskoga subjekta te Vlatkovo postupno prihvaćanje emancipirane i moderne Zdenke koje je na koncu poentirano sretnim završetkom utjelovljenim u slici sretne i brojne zajedničke obitelji na Badnjak. Zdenkin lik potpuna je suprotnost ostalim ženskim likovima u tadašnjoj književnosti, ne prihvaća društvene predrasude te jasno iznosi vlastite stavove koji se ni u kojem dijelu ne slažu sa slikom žene u tadašnjem društvu. Zdenka se neprestano dotiče svih tada aktualnih društvenih pitanja, pitanja o ženskim pravima, bračnim normama i društvenim stereotipima. Truhelka ovim pitanjima postaje prva koja na hrvatsku književnu scenu dovođi „(...) intelektualno superiornu ženu koja feminističke preokupacije lagano gura u prvi plan.“ (Nemec 1995: 248). Kao lajtmotivsku sponu romana, Dunja Detoni Dujmić izdvaja fenomen *plein-aira*. Upravo Zdenka tu tehniku impresionističkoga likovnog izraza koristi slikajući neposredno u krajoliku, „nastojeći ga fiksirati kao neku vrstu sadašnjosti kojoj prijeti prebrzi nestanak.“ (Detoni Dujmić 1997: 14) Naznačeni fenomen *plein-aira* Zdenka vješto prebacuje i na duhovnu razinu, na razinu osjećaja i muško-ženskih odnosa od kojih slikarica očekuje jasnoću i transparentnost. U jednom od susreta s Vlatkom Zdenka naglašava potrebu iskrenosti i jasnoće u međusobnim odnosima.

„Tu se onda otkrivaju svi – kako rekoste – naborčići duše; inače nema kraja smutnjama. Tad bi se mnogi mnogoga prestrašio, kad bi mu ugledao dušu u „plein air“, sa svim njezinim bezdanima, i – okrenuo bi ledja.“ (Truhelka 1997: 114)

A *plein-air* spominje se i na samom kraju kao mogući naslov Vlatkove pripovijetke posvećene njihovoj ljubavi. Roman nam jasno ističe već spomenutu Truhelkinu sklonost esteticima pa tako i ovdje gdje se radnja romana odvija glavnim dijelom u Beču. Nailazimo u romanu na veoma detaljan i precizan opis svih događaja. Važno je istaknuti činjenicu kako je *Plein air* vrlo nepravedno zaboravljen, ne samo zbog njegove važnosti, s obzirom na temu ženskih pitanja i prava, već i književne vrijednost koju posjeduje.

***

Glavni ženski lik Zdenka Podravac emancipirana je i samostalna slikarica. Zdenka je intelektualka, umjetnica, strogih načela i saznanja o životu. Sposobna je, štedljiva te sama zarađuje svoj novac i time se uzdržava. Gaji veliku naklonost prema kulturi i umjetnosti što potvrđuje svojim izrazitim slikarskim talentom. Ona stvara zbnjenost kod gotovo svih likova u romanu, posebice je nejasna muškome rodu kao netipičan ženski lik i primjer moderne žene. Zdenkin je lik koncipiran kao suprotstavljanje patrijarhalno oblikovanoj slici žene i svim ulogama koje su joj time namijenjene. Zdenka je izravna i iskrena što poprilično iznenađuje Vlatka koji to ocjenjuje *neženstvenim* te se upravo zbog toga na neko vrijeme i udaljuje od nje. Kao što smo naglasili Truhelka se likom emancipirane Zdenke jasno dodirнула pitanja položaja žene u tadašnjem društvu, muškarčeva odnosa prema ženskoj emancipaciji te stavova društva prema tom pitanju. Zdenkin lik u funkciji je iznošenja autoričinih ideja o potrebi obrazovanja i povoljnijega položaja žena, umjetnosti, o muško-ženskim odnosima i braku. Na tom tragu i razvoj muško-ženskoga odnosa koji čini okosnicu romana povod je porukama i promišljanjima o potrebi promjene u društvu, emancipacije žena, a u svrhu bračnog blagostanja i sreće koju sugerira i sam kraj romana. Na samom početku romana upoznajemo se sa Zdenkom kroz opis njezina brata Hinka. Već nam je ovdje jasno kako se ne radi o običnoj djevojci njihova vremena.

„Putem je Hinko propovijedao o svojoj sestri, o kojoj sam i prije već, ali dosta malo od njega čuo. Govorio je s velikom ljubavi i požrtvovanjem o njoj, kako mu je dobra kao majka. Nije više mlada, reče, ali se već odavna svojom snagom pouzdaje u se. Bavi se slikarstvom, i ljudi, koji se u to razumiju, vele, da je u nje mnogo dara. Samo ona sama u sebe nema pouzdanja. (...) A sad drži neku vrstu škole. Podučava u slikanju nekoliko djevojčica iz susjedstva. Nije joj doduše nužno; ocu i nije pravo, on drži ispod svoje časti, da mu kći, kći jednog pukovnika, svojim rukama novce teče. Ali u nje je odvažna volja- šteta što nije muško, od nje moglo je nešto biti (...)“ (Truhelka 1997: 46).

Nije upitna ljubav koju Hinko osjeća prema sestri već njegova muška percepcija žene poentirana u posljednjoj rečenici: „šteta što nije muško, od nje moglo je nešto biti (...)“. Upravo nam ona, najjasnije i najdublje, postavlja ključno pitanje romana te nas polako uvodi u daljnju problematiku. Naravno da je time dokazano da inteligentna, obrazovana, sposobna, marljiva i štedljiva Zdenka može i radi puno toga, no da je muško mogla bi ona i puno više, ne bi imala prepreka za napredovanjem baš kao ni ostale djevojke. Isto tako poslije naglašava da nju to ne sputava, ona je sama po sebi promjena koja se treba dogoditi u društvu, prkos i inat koji se polako rađa:

„Ona uvijek radi što je nju volja. I sve je pravo i valjano, što ona radi. (...) Vidiš prijatelju takova ti je ona. Sve hoće da svijet prisili na neko štovanje „čovjeka“ u sebi - „čovjeka“ u ženi. Svijet u njoj neka ne gleda ženu - već čovjeka. Pa zato ti ona tvrdi da smije svakamo i po danu i po noći; ne traži susretljivost, ne traži prijaznost samo zato, što je ženska. Da je na njezinu, ona bi izbrisala sve nejednakosti između oba spola, između raznih slojeva. Ne će da bude muževa i žena - neka su samo „ljudi“ među sobom.“ (Truhelka 1997: 48)

Truhelka se ovdje vrlo precizno osvrnula na žensko pitanje koje se tada javljalo u hrvatskom društvu. Zdenka je žena tadašnjega vremena, obrazovana i samostalna koja želi da ju se kao takvu poštuje. Ne traži posebnu pažnju ili samilost muškoga roda, traži jednostavno priliku da se pokaže, traži sigurnost, a ne degradaciju samo zbog toga što je žena. Pronalaze se i elementi nesebičnog

duhovnog darivanja što razotkriva svu veličinu autoričina životnog poslanja učiteljice.

„U nje je bogata ličnost pa može na pregršt da dariva one, koji su duhom oskudniji. I to je neka vrst misije, nutarnje, možda jedna od najtežih vrsti, jer traži mnogo samozataje i duševne veličine, koja se upravo samo u rijetkih žena nalazi.“ (Truhelka 1997: 49)

S druge strane, vrlo je zanimljivo i Vlatkovo stalno propitivanje situacije. Razvojem radnje slika „ženstva“ koja je Vlatku predstavljala određeni „muški“ ideal postupno se mijenja, što u Vlatku pojačava nesigurnost te ga istovremeno odbija i privlači.⁸ Nije se Vlatku bilo lako nositi sa ženom koja mu parira u dijalogu, štoviše suprotstavlja mu se u mišljenju. Vlatko ponekad dobiva dojam muške nemoći jer ne zna kako bi se ponašao u takvim situacijama. Nakon svakog susreta sa Zdenkom pun je pitanja i propitivanja samoga sebe. U njegovim monolozima, promjena je vidljiva, katkada u pozitivnom, a katkada u negativnom smislu, Zdenka gotovo uvijek ostavlja dubok trag na njega. Vlatko često razmišlja o tome što je ona rekla, propituje se ima li pravo, ali ponajviše analizira način na koji se Zdenka izražava. Ponekad bi ga iznenadila svojom ozbiljnošću i usredotočenošću na slikanje ili na neki drugi posao, a ponekad svojim, kako on tumači, drskim odgovorima ili stavovima znala bi ga i povrijediti. U cijelom romanu Vlatko se doima slab i nesiguran, inferioran središnjem ženskom liku što vrlo često rezultira promjenama raspoloženja i kaotičnim stanjima misli i osjećaja.⁹ U britkim intelektualnim i emotivnim kontaktima sa zreloom i samouvjerenom ženom koja ne prihvata društvene predrasude i drži sve konce u rukama, Vlatko se susreće s mnogim zabludama i propitivanjima kako sebe tako i onoga što mu je predstavljalo ideal. Razmišlja o pitanju braka, razlozima zbog kojih muškarci i žene ulaze u bračnu zajednicu, ali i o ljubomori koju polako počinje osjećati:

⁸ „Sve moje ideje, što sam ih gojio o ženstvu, o njegovu tankom osjećanju, o krotkosti žena, o njihovoj ubavoj pokornosti, sav onaj krhki nakit, kojom je tradicija zaodjela naš ideal ženstva. Sve to rasteplu se preda mnom, a ja sam, videći gdje se ruši to božanstvo, osjetim, da i ispod mene nestaje tla, na koje me je visoko postavila samovlada moga spola, i s kojega je jedino do moje volje stajalo, da posegnem za onim idejalom i da se njim ponosim – kao kraljevskim plijenom – no u isti mah kao čovjek usrećen, ili - da ga ostavim.“ (Truhelka 1997: 88)

⁹ „Što je ona meni napokon, da mi je toliko stalo do njenoga suda i mišljenja o meni? Što sam to u jednom času pred njom izišao malen, gdje me još pred malo časova usrećavala misao, da bih mogao u nje nešto vrijediti?“ (Truhelka 1997: 82)

„Morao sam priznati, da moja uzrujanost raste u onoj mjeri, u kojoj motrim sve to veću pažnju generala spram gospogjice Podravčeve. Prije dolaska generalova bijah hladan, ravnodušan spram nje, osjećajući jedino neko zlobno zadovoljstvo, kad bih ju zatekao u smetnji zbog mene. Prema tomu mora da je moje sadanje uzbudjenje ljubomor protiv generala, a ako je tako, onda – onda mora biti da ja ljubim.“ (Truhelka 1997: 81)

Sada se Vlatko preobražava u muškarca koji želi iskrenu i vjernu ljubav, želi život sa ženom neiskvarena morala te time propituje dotadašnje načine i vrijednosti kojima su se ljudi vodili pri stupanju u brak¹⁰. S druge strane, slično i Zdenka razmišlja. Valja spomenuti da ona želi ljubav i ima osjećaje prema Vlatku, no ne gubi glavu u ljubavi. Zdenka je kroz cijeli roman razapeta između potrebe za slobodom i želje za ljubavnom srećom. Svjesna je svojih osjećaja, ali i svoje slobodne volje kojom može odlučivati o vlastitoj sudbini.

„No ja vam kažem, da ja nijesam žena, koja strpljivo čeka, dok ju muž udostoji, da joj ponudi ruku i srce. I ja u sebi osjećam slobodu, da pokažem svoja čuvstva: osjećam svojim pravom zahtjevati od muža, da mi riječima nedvoumno potvrdi, što je pogledima i vladanjem svojim pokazao, i ne dopuštam nikomu, da se sa mnom i mojim srcem poigra i našali.“(Truhelka 1997: 98)

Navedenim se citatom jasno podcrtava ključni Truhelkin motiv *slobodne žene* koja mora biti ravnopravna i imati pravo izbora. Kako bi postigle samostalnost, žene se moraju školovati što će im omogućiti emancipaciju, ali i ispunjen život te financijsku neovisnost.

¹⁰ „Sve brige i svu odgovornost za uspijevanje bračnoga, porodičnoga života naprtimo ženi, a za se hoćemo samo ugone života. Zato smo i prije gotovi da uzmemo mladu, lijepu i sjajnu ženu, a dulje razmišljamo i oklijevamo, ako se radi o manje lijepoj, manje mladoj, no umnoj, u neku ruku prokušanoj i smirenoj ženi, koja ne seže izvan domačega ognjišta svojim željama.“ (Truhelka 1997: 112)

VOJAČA: ŽENSKA PROBLEMATIKA U MUŠKOM RUHU

Potpuno suprotan u svojoj psihološkoj karakterizaciji Truhelkin je ženski lik bosanske kraljice Vojače u istoimenom povijesnom romanu s građom iz bosanske prošlosti. Roman u nastavcima u *Nadi* izlazi 1896., a kao zasebna knjiga tiskan je 1899. Iako žanrovska odrednica (povijesni roman) ne priskrbljuje diskursu mogući pridjevnik ženskog pisma, slijedimo li definiciju Ingrid Šafranek¹¹, radi se o tekstu koji je itekako zanimljiv iz vizure ženske problematike. Roman je bio potpuna novost za tadašnju književnu scenu upravo zbog toga što mu je autorica žena, no nije bio pretjerano hvaljen. Zanimljiva je pozitivnu kritika Josipa Eugena Tomića koji je obrazlaže upravo činjenicom kako je rijetkost pronaći žensku osobu koja se usudi pisati povijesni roman, očito aludirajući kako se radi o „muškom žanru“. Pozitivno o romanu piše i Marija Jurić Zagorka u *Vijencu* 1900. godine.¹² S druge strane, Krešimir Nemeć u *Povijesti hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća* ne posvećuje mu preveliku pažnju, navodi kako se radi o romanu u kojemu se sve temelji na već iscrpljenoj, mrtvoj proznoj paradigmati. „U njemu susrećemo sve poznate klišeje i postupke koje smo već toliko puta spominjali: princip crno-bijelog kontrastiranja, harmoničnu narativnost s pojednostavljenim redom, sentimentalne tirade, motive otmica i spleta, misteriozno podrijetlo glavnog lika, prolepse kojima se, kao u epskim pjesmama, najavljuju budući događaji i sl.“ (Nemeć 1995: 247) Roman se bavi opisom zbivanja u krugovima hrvatskog plemstva u 15. st. u Bosni i Hercegovini. Pozadina je dio bosanske prošlosti sa stajališta hrvatskog plemstva polovicom 15. stoljeća te borba za krunu između Stjepana Tomaša i vojvode Radivoja. Truhelka se odlučuje za šenoinski model povijesnog romana, vrlo detaljno ocrtava povijesni kontekst s nizom preciznih vremenskih i prostornih odrednica. Ivan Bošković također roman atribuirao „historiografskom fikcijom pučko-popularnog predznaka“ s mjestimičnim intervencijama u konstrukciji ženskog lika što sugerira odmak od zadanog modela povijesnog romana (Bošković 2014: 35). Dobro poznavanje povijesnog vremena u kojemu se odvija radnja romana, razabire se u autoričinu poetskom detaljizmu (opisi odjeće, izgled begovih odaja, atmosfera Dubrovnika, opisi bitki itd.), međutim fokus je na sudbini senzibilne kraljice Vojače¹³ koja zbog svog po-

¹¹ Detaljnije u (Šafranek 1983)

¹² Detaljnije u (Detoni Dujmić 1995)

¹³ „Vojača je bila bosanska kraljica kao prva supruga bosanskog kralja Stjepana Tomaša. Nije bila plemenitog roda, a ponegdje se navodi i da je porijeklom bila Ramkinja. Za Stjepana Tomaša se udala prije njegove krunidbe (1443.godine) i to po običaju Crkve bosanske. Značilo je to da se Tomaš obavezao kako će joj

drijetla i patarenske vjere žrtvuje osobnu sreću za domovinu, što autorica sugerira u posljednjoj rečenici romana. Uvažavajući bit Šenoine koncepcije povijesnog romana, Truhelka povezuje intimni svijet svojih likova s makropolitikom situacijom, pritom potvrđujući kako su određene društvene okolnosti utjecale na sudbine pojedinaca, u ovom slučaju na ženu, samu Vojaču. Velikoj ljubavi Vojače i Stjepana Tome kao temeljni remetilački faktori pojavljuje se klasna razlika dvaju likova (Vojača je seljačkog poddrijetla, dok je Toma kraljevskoga) te politički interesi (vlastela traži da kraljica bude iz ugledne obitelji). Određeni odmak od šenoinskog modela, kao što smo naglasili, je u suptilnoj karakterizaciji glavnog ženskog lika, što joj osigurava atribut „jedne od prvih antijunakinja u modernoj hrvatskoj književnosti.“ (Detoni Dujmić 1997: 16) Detoni Dujmić navodi kako se upravo u liku Vojače najbolje izrazila suradnja povijesnog i fikcijskog. „Za razliku od likova realističke književnosti, koji su pretežno obilježeni osobnom voljom i jasnim ciljevima vezanim za njihovu društvenost, Vojača je označena sindromom pojačane osjetljivosti, kontemplativnošću, opterećena je nerazumljivom sudbinom, nejasnim poddrijetlom, ukratko, unutarnjom nesigurnošću i smanjenom živošću.“ (1997: 15). Truhelka je iste godine, 1899., u *Vijencu* objavila i svojevrsan nastavak *Vojače* pod nazivom *Finis Hercegovine*.

***

Vojača je lik tradicionalne žene sputane normama bosanskog (patrijarhalnog) prostora u kojemu živi. Za razliku od većine likova, ona je društveno motivirana, fizički zorno predstavljena u skladu s opisom interijera i krajolika. Bez obzira na činjenicu što je Vojača duboko uronjena u patrijarhalni imaginarij ponuđenog povijesnog konteksta, njezina zadaća je posve drugačija. Ona svjedoči iz prve ruke položaju žena, a Truhelka upravo središnjim ženskim likom upozorava na inferioran položaj žene, pritom sugerirajući potrebnu emancipaciju i obrazova-

biti vjeran sve dok mu ona bude “dobra i vjerna”. Sa Stjepanom Tomašem Vojača je imala sina, Stjepana Tomaševića. Nakon što je Stjepan Tomaš proglašen kraljem Bosne, Vojača je postala kraljica Bosne. Međutim, nije bila smatrana podobnom za titulu bosanske kraljice pošto je moćno plemstvo nije željelo prihvatiti kao takvu, pa je Stjepan Tomaš stoga tražio ženu višeg roda. Iako je Vojačin brak sa Stjepanom Tomašem u Katoličkoj crkvi, kojoj se Stjepan Tomaš priklonio, smatran nevažnim, ipak se smatrao nekom vrstom predbračnog ugovora, te je papa Eugen IV. morao poništiti taj “ugovor” kako bi se Stjepan Tomaš mogao ponovo oženiti. Poništenje je izdano 29. svibnja 1445. godine. Stjepan Tomaš je zatim oženio Katarinu Kosaču, kćer hercega Stjepana Vukčića Kosače. Vojačin sin, Stjepan Tomašević, je nakon smrti Stjepana Tomaša postao posljednji bosanski kralj. Prema Dominiku Mandiću, Vojača je umrla prije nego što je njen sin postao kralj. Posljednji spomen Vojače je u kasnu jesen 1446. godine kao jedna od nekolicine ljudi koji putuju preko Popovog polja.“ (<https://bs.wikipedia.org/wiki/Voja%C4%8Da>)

nje kako bi žena eventualno mogla izbjeći sudbinu same Vojače. Treba istaknuti da su gotovo svi ženski likovi u romanu prikazani inferiorno, kao žrtve rodni stereotipa patrijarhalne bosanske sredine, izuzev ženskih likova koji predstavljaju drugu kulturu (dona Elvira – talijanska kultura). Na samom početku romana Vojača je prikazana kao bezazlena seoska djevojka koja živi u prekrasnom kraju ramske doline:

„Još malo i u zelenu okviru mladoga rašća pomoli se djevojka, mlada kao rosa, odjevena u bijelo seljačko ruho. Bješe bosonoga. Oko bijela vrata nosila niz rumenih koralja sa zlatnim novcem, a niz oble pleći padale debele pletenice sjajne vrane kose. (...) Oblo i umiljato lišće, pak sitna usta koja se rumenjela kao napeti pupoljak ružice, sjajili se od nevine mladosti i vedre ljepote (...)“ (Truhelka 1995: 26)

Vojača je plaha i ranjiva, te se već na samom početku otkriva i njezina životna nemogućnost koju će zadržati do kraja romana. Treba naglasiti kako joj Truhelka, posebice u trećem dijelu, ipak pridaje određenu odlučnost i samopouzdanje. Njezini su osjećaji polarizirani, slično kao i u Zdenke, te je i ona razapeta između straha, nesigurnosti i plača s jedne strane te ljubavi, blaženstva i sreće s druge. Ono što je proganja jest konstantan osjećaj nedostojnosti, ne samo kraljevske krune, nego i sreće koja joj je pružena.

„Kraljica! - povrati Vojača - kraljica ta jesam ja kraljica? Ali nije mi ni stalo do toga – samo njegova da sam, drugo i ne tražim. No časom me hvataju lude misli od kojih sva protrnem...
A kakve su to misli, gospe moja? – slatko upita Elvira. – Ah! – uzdahne Vojača i prevuče desnicom preko čela koje se silno namreškalo. – Često me hvata strah, pa se pitam jesam li i dostojna te sreće što sam njegova žena?! Neće li se on jednom dosjetiti da sam neuka, kako sam niska roda? Neće li se jednom zaželjeti kraljice koja bi mu bila ravna i rodnom i umom? Eto to su te misli koje me toliko muče!“ (Truhelka 1995: 291)

Opis Vojačine osobnosti teče veoma sporo. No kako se približava kraljevskoj kruni njezina se psihička odsutnost te nedostatak samopouzdanja sve više naglašava. Vojača konstantno plače, njezine misli su konfuzne. Upravo Tomina vla-

davina jedna je od nosivih dionica romana, pojačava dramatiku, ali i „dodatno usložnjava Vojačino nezadovoljstvo.“ (Bošković 2014: 32) Vojačina plahost vidljiva je u cijelom romanu, nakon odlaska od kuće te nakon doseljenja u kraljevski dvor. Gotovo nikada Vojača nije spremna za događaje koji slijede, većinom se prepušta situaciji i ljudima koji odlučuju o njenoj sudbini.

„U tom neobičnom kolu neugodno je se dojmilo što je ubrzo opazila da svatko pazi na njen korak, svaku njenu riječ. Znala je ona, e je trebalo da se nauči gospodskom vladanju. Govorio joj o tom i Toma i okružio je onim dvorkinjama, jer da je to tako u svake kraljice. A ona, eto gdje preko noći postade kraljicom! Tako je barem nazivaše svak u novom okolišu. Ona je šutjela i trpjela koliko joj god bilo nemilo.“ (Truhelka 1995: 286)

Uz konstantnu prisutnost motiva sumnje, kod Vojače je zamjetljiv motiv patnje, posebice zbog podrijetla i *neukosti*. Kao što smo naveli, ona često razmišlja o tome kako je muškarcu možda potrebna žena s kojom on može voditi dijaloge *ravne njemu samome*. Upravo stoga Vojača naracijom pokazuje određenu odlučnost koja kulminira na samom kraju romana. Ona uči i čita talijanski s donom Elvirom¹⁴, također je iznenađujuća i njezina odluka o zidanju samostana što i sam Toma tumači kao postupak dostojan jedne kraljice¹⁵, odluka o promjeni vjere, ali i odlučnost na samom kraju romana. U trećem dijelu Vojača se s djetetom vraća u zavičaj nakon čega slijede sve rjeđi Tomini dolasci te Elvirine spletke kojima ju želi spojiti s Ivanišem. Sve su značajnije i glasine koje govore o rastavljanju kralja od žene, a vrhunac napetosti svakako je Radivojevo pismo u kojemu zahtijeva od Vojače da ne dosađuje kralju. Sve je to postupno pojačavalo Vojačinu strepnju i sumnju te se u trenutku potpunoga duhovnog rastrojstva našla u utješnom Ivaniševom zagrljaju. Iako je Toma na kraju moli da potvrdi kako nije istina ono što je čuo (da mu nije bila vjerna te da ga ostavlja zbog Ivaniša) i da može biti sve kako

¹⁴ „Tada se sjeti dona Elvira i upita Vojaču, bi li svijetloj gospi bilo s voljom da joj što god čita? Vojača prenuvši se iz svojih misli, kimnu rastreseno glavom da joj je s voljom. Na to Elvira izvuče iz svoje torbice knjižici, i pošto je čas po njoj listala, počne čitati. Vojača je već toliko naučila talijanski, da je dobro razumjela, kad je tko govorio ili čitao.“ (Truhelka 1995: 361).

¹⁵ „...dakle zavjetovala sam se da osnujem kuću gdje će naći nesretne žene utočišta i utjehe u bogoljubnu životu – da osnujem manastir za duvne; - ti se ne ljutiš? – Ne ljutim se! – nasmiješi se Toma i začudi, gdje mu se žena vere po istim putovima kojima je i sam zakoraknuo. (...) – Vidi, vidi!- našali se Toma brižljivosti svoje žene; - ta ti upravo divno vršiš zvanje kao kraljica, brinući se za sirote i udove! To mi je vrlo milo! Neka mi sada tkogod samo opet rekne, da nijesi za...“ (Truhelka 1995: 347)

je bilo prije, Vojača to odbija, šuti i ne želi povratak na staro te utjehu pronalazi u vjeri i crkvi. Ipak bi se moglo iščitati kako se na kraju Vojača potvrđuje, u okviru zadanog povijesnog konteksta, kao „slobodan“ Truhelkin ženski lik koji vlastitom odlukom odbacuje ljubav te se u konačnici odlučuje na život u samostanu. Ovim postupkom Truhelka znatno izdiže svoj lik iz dotadašnje radnje romana te on postaje sve sličniji Truhelkinim odlučnim i samosvjesnim junakinjama.

„ – Nikada, nikada više! – kao dremovno šaptahu blijede usne – Svršeno je! – Svršeno? Ne, ne može biti. Znam, da sam sam kriv. Nijesam te smio pustiti od sebe, trebao sam prkositi svijetu. Ali sve još može da bude dobro – ponovi mehanički – samo ti reci da nije istina ono užasno, ono što ne mogu izreći moja usta. Reci, pa onda daj da se vratimo u svoje pusto, tužno gnijezdo (...)“ (Truhelka 1995: 397)

U CARSTVU DUŠE: PEDAGOŠKI IDEAL ŽENSKOGA OBRAZOVANJA

U kontekstu snažne brige za žensko obrazovanje, Truhelka je napisala odgojni epistolar *U carstvu duše* koji je objavljen 1910. godine u Osijeku. Stjepan Hranjec u vrstovnom smislu tekst određuje kao „moralku“ koja ni ne pripada književnosti (1998: 23).¹⁶ No kako god ga tumačili radi se o epistolarnoj formi sastavljenoj od 27 poučnih listova učiteljice svojoj učenici te o tekstu koji u potpunosti zadovoljava odrednice ženskog pisma. U djelu je oslikana Truhelkina dugogodišnju vezu i odnos s osječkom učiteljicom Magdalenom Šrepel. Kao što znamo Jagoda Truhelka bila je Magdalenina učenica, nakon toga i sama postaje učiteljicom, stoga na početku knjige i stoji posveta Magdaleni Šrepel: „U zahvalni spomen svojoj nezaboravnoj učiteljici Magdaleni Šrepel.“ (Truhelka 2010: 5) U ovim pismima Truhelka je najljepše i najizraavnije oblikovala potrebu ženskog obrazovanja te istaknula školu i školovanje kao putokaz ženske neovisnosti i emancipacije, „utjelovljenje dobrote i požrtvornosti“ (Hranjec 2006: 53). Usporedivši duhovni čovjekov život s onim tjelesnim koji se pri rođenju nalazi u zametku, Truhelka naglašava nužnost napretka toga duhovnog života koji se postiže „spoljašnjim dojmovima“, a takvo djelovanje jest obrazovanje. „Što su bogatiji i raznolikiji dojmovi, koji tečajem godina uzdjeluju na dušu čovjekovu, to se i stablo života

¹⁶ Autor ovo određenje navodi u kontekstu Truhelkina didakticizma i dociranja kojima katkad opterećuje prozni tekst te na više mjesta domoljublje djeluje nametljivo. Detaljnije (Hranjec 1998)

sve bogatije i ljepše razvija.“ (Truhelka 2010: 32) U epistolaru se raspravlja o bitnim životnim pitanjima iz područja: psihologije, filozofije, etike, logike, estetike, također se raspravlja o brojnim pojmovima iz mašte, o spoznaji, o osjećajima i čuvstvima, o knjigama i utjecaju čitanja na čovjeka, o prijateljstvu, o ljubavi, o modi itd. Ponekad kao okidač neke teme o kojoj se raspravlja u pismu služe sjećanja na zajedničke zgrade ili trenutke koje je učiteljica provodila s učenicom. Dunja Detoni Dujmić epistolar određuje kao „psihološko, pedagoško, filozofsko i estetičko štivo opremljeno poticajnim primjerima iz hrvatske književnosti, a pomno zabilježena stručna literatura pokazuje ne samo književnopedagoške već i znanstvene nakane.“ (Detoni-Dujmić 1998: 117). Dina Marković navodi kako se Truhelka u ovim pismima zauzima za antidiferencijaciju i za obrazovni antitradicionalizam. „Kritički je označila pre naglašavanje obrazovanja na štetu odgajanja. Ona je na pozitivnom nasljeđu kršćanskoga humanizma utemeljila svoja dominantna i načelna pitanja odgajanja budućih učiteljica.“ (1997: 46) S književnoga gledišta zanimljiva su ona pisma koja se bave estetikom umjetničkoga djela. U njima autorica dokazuje da je umjetnost dojmovni izraz koji treba opisivati kako unutarnju tako i vanjsku logiku odnosa između ljudi i pojmova. Umjetničko djelo teži idealnom svijetu vječne istine, ljepote i dobrote. Iskazuje ujedno nacionalni ponos te snažan vjerski osjećaj, u čemu se i razabiru temeljne smjernice Truhelkine poetike koja je „(...) bila na tragu Croceova estetizma i predavanja o estetici Franje Markovića. U skladu s navedenim uzorima Truhelka je prije svega dokazala da je umjetnost dojmovni izraz.“ (Detoni Dujmić 1997: 18). Slavica Jakobović Fribec navodi kako Truhelka u tekstu pokazuje da su žene, koristeći strategije pisanja, konstituirale sebe kao subjekte spoznavanja, a kroz obrazovanje i kao subjekte znanja. Autorica navodi kako se u tekstu radi o dinamičnom modelu ženskog spoznavanja koji isključuje šutnju i pasivnost, a takva se povijesna promjena nije dogodila samo kroz diskurs spisateljice već i kroz diskurs učiteljice. Autorica također u Truhelkinu epistolaru *U carstvu duše* prepoznaje i „diskurs znanstvenice“ (2007: 89) koji sugerira neuobičajena uporaba znanstvene bibliografije i predmetnog kazala.

„Svako žensko posezanje u kanonizirani obrazac (u smislu da kanonizacija unaprijed jamči ‘objektivnost’, putem implicitno postavljenog izvanjskog, ‘neutralnog’ autoriteta), ženi je bilo nedopustivo. No, upravo to i tako, učinila je Truhelka, legitimirajući (potisnuti) privatni svijet ženskoga kao (ženin) javni interes.“ (Jakobović Fribec 2007: 89)

Temeljni fokus epistolara je na figuri učiteljice koja je predstavljena kao bitna karika u posredovanju znanja u svrhu dobrobiti zajednice. Pisma su obrađena kao poglavlja, a svako pismo sadrži natuknice iz vlastita tematskog područja. U uvodnom pismu Truhelka navodi temeljni motiv (pitanje) koje je na početku pokrenulo misao, a kasnije i cijeli niz odgovora (uputa) oblikovanih u tekst. Radi se o pitanju koje je postavila učenica svojoj učiteljici: *Kako bih mogla da budem dobra?*, učiteljica joj odgovara kako je nakon niza godina traganja po knjigama, po vlastitoj nutrini, po svom životu i radu pronašla odgovor:

„Da, provodimo život lijep, to je ono najveće, za što smo pozvani u ovaj svijet. Jer život lijep – dobar je i sretan. Njemu nikoje visine nijesu previsoke, da se do njih ne bi mogao popeti umnim silama svojim, nikoje mu dubine preduboke, da ih ne bi dosegao toplinom srca.“ (Truhelka 2010: 18-19)

U drugom¹⁷, također autobiografski intoniranom pismu, označenom kao Spomen-listak, autorica (učiteljica) direktno se obraća svojoj učenici s porukom, odnosno velikom zadaćom koju mlada učiteljica mora nastaviti prenositi dalje, na nove generacije, u cilju dobrobiti vlastita naroda i čovječanstva u cjelini. Autorica navodi kako se zadaća može ostvariti jedino ako osoba sebe vrlo visoko duhovno uzdigne.

„Na mladima svijet ostaje, a stariji steru samo putove u onaj novi ljepši svijet, putove sigurne i s ljubavlju građene, nekad i s bolju otkupljene. Na tom putu i tebe čeka zadaća, da pomažeš podizati narod svoj i čovječanstvo opet za stepen više na ljestvi k savršenstvu, k onom idejalu, kamo teži sav rad i sve naprezanje duha i materije.“ (Truhelka 2010: 22)

U kontekstu ovoga rada najznačajnije autoričine poruke nalaze se u posljednjem 27. pismu. Ovdje je Truhelka najizravnije oblikovala svoje misli o ulozi žene, vrlo precizno ponudila svoju sliku žene i istaknula njezinu gotovo mesijansku ulogu

¹⁷ Pisma koja slijede posvećena su logici i psihologiji. Nemali broj pisama zaokupljen je „estetičkim čuvstvima“ i estetici u kontekstu umjetnosti (kiparstvu, arhitekturi, glazbi); također Truhelka dosta raspravlja o etici, a posebice o praktičkoj filozofiji oblikovanoj kroz niz tema: prijateljstvo, čitanje, moda, ljudski rad, uloga žene u javnosti i njezino obrazovanje itd.

u društvu koju je u prijašnjim proznim tekstovima ipak zaogrnila romanesknim (fiktivnim) plaštom. Kao ključne pojmove i sintagme koje zastupa u pismu navodi: *žensko pozvanje, potreba umne obrazovanosti žena, zvanje obrazovane žene u kulturnom radu, utjecaj specifično ženskih vrлина na preustrojstvo društva, idealna slika budućnosti, sreća naroda u rukama obrazovanih majki*, čime određuje smjer svoga viđenja ženske emancipacije. Truhelkina slika žene u budućnosti je „savršeno prosvijetljena žena“ koja će kroz balansiranje i humanizaciju muško-ženskih odnosa značajno utjecati na izgradnju harmoničnijih odnosa i boljega života na Zemlji. Truhelka navodi kako zbog svojih specifičnih vrлина (toplina čuvstva, potreba brige za druge, želja za skladom i izmirom) obrazovana žena može utjecati na promjene u društvu, odnosno pozvana je vršiti reformatorski posao. Truhelkina idealna slika budućnosti svakog naroda jedino je u obrazovanju žene.

„Savršeno prosvijetljena žena, koja će se putem nauke umno izjednačiti s mužem, znat će sebi da sačuva netaknute i one vrline, što je odlikovahu i dosele ispred muža ... a tim će vrlinama svojim djelovanjem u javnom životu i zvanju, da blaži ljute opreke u borbi za kruh, da tim borbama oduzme krutost nasilja, da izmiruje, zbližuje, da pomaže poznavanje i razumijevanje ljudi, da nesnošljivost suzbije strpljivošću, osvetu predusretne oproštenjem, mržnju ljubavlju, u riječ da bude mironosnica, koja će napokon privesti čovječanstvo k njegovu pravom određenju: čistome čovječstvu.“ (Truhelka 2010: 261)

ZAKLJUČAK

Jagoda Truhelka utisnula je svoj trag u hrvatskoj književnosti, kulturi i školstvu ne samo kao dječja književnica već kao ustrajna promicateljica ženske emancipacije te začetnica modernoga hrvatskog ženskog pisma. Provodeći svoj radni vijek na mnogim mjestima, a ponajviše na relaciji Osijek – Zagreb – Gospić – Banja Luka – Sarajevo autorica je ostavila bogat i raznolik opus. Iako je surađivala u različitim časopisima i listovima: *Vijencu, Nadi, Prosvjeti* i *Napretku*, najveći doprinos u kontekstu ženskog pitanja ostavila je kao urednica i suradnica časopisa *Domaće ognjište* u čijoj je uredničkoj politici jasno artikulirala svoje ideje i stavove. Njena ženska poetika predstavljena u analiziranim romanima u prvom je redu usmjerena na propitivanje položaja žene i njezina obrazovanja u tradicionalnom

društvu, s naglaskom na obrazovanju kao temelju ženske emancipacije. U kontekstu društvenih prilika svoga vremena ona ostaje unutar tradicionalnih okvira, pritom prihvaćajući podjele na muške i ženske uloge u društvu, ali i podjelu na mušku i žensku duhovnost, dajući prednost ipak ženskoj čuvstvenosti. Iako motiv ženske emancipacije Truhelka ističe već u prvijencu *Tugomila* te romanu *Naša djeca*, snažniji zamah potrebe ženske slobode i neovisnosti prepoznajemo u romanu *Plain air*. Glavni je ženski lik koncipiran kao suprotstavljanje patrijarhalno oblikovanoj slici žene i svim ulogama koje su joj time namijenjene/nametnute. Upravo kroz Zdenkin lik razvija se oštar diskurs autorice koja polemizira s patrijarhatom i muškom vizurom poimanja žene. Iako je težište cijele romaneskne strukture upravo na postupnom oblikovanju samostalnosti i neovisnosti središnjega ženskog identiteta koji je oblikovan u konfrontaciji prema muškom subjektu (Vlatko), Zdenka u konačnici ipak pronalazi sreću u zajednici s Vlatkom, čime Truhelka ostaje unutar zadanoga tradicionalnog kršćanskog okvira u kojemu žena figurira kao supruga i majka, što pronalazimo kao značajnu odrednicu Truhelkina ženskog pisma. U povijesnom romanu *Vojača*, koji se žanrovski ne uklapa u model ženskoga pisma, Truhelka se također fokusira na ženski lik nesretne kraljice Vojače koja u široj perspektivi postaje žrtvom nepravednog odnosa prema ženama. Truhelka poseže za intimnim svijetom ženskog lika kao prostorom za iscrtavanje strahova i sumnji neuke očajne žene željne dostojna života. Propituje i kritizira rodne stereotipe i žensku podređenost. Povezujući Vojačin intimni svijet s društveno-političkim kontekstom, Truhelka usmjerava pozornost na presudan značaj tadašnjih društvenih okolnosti na sudbinu žene. Za razliku od Zdenke koja naracijom postaje djelatni čimbenik vlastite sudbine, Vojača jednim dijelom svjedoči položaju žene u tadašnjem patrijarhalnom vremenu koja se nije uspjela izboriti za svoj položaj i sreću. Brutalan odnos okoline prema ženskom liku naglašava Truhelkinu želju za promjenom odnosa u društvu. Međutim, poruka ovih romana je ista, a to je potreba ženske samostalnosti, obrazovanja i emancipacije, sve ostalo vodi Vojačinoj sudbini. U konačnici svoje misli je najjasnije predočila u tekstu epistolarne forme *U carstvu duše* u kojemu Truhelka emancipiranu ženu vidi kao obrazovanu s *prosvijetljenim umom i zdravo dotjeranim razborom* u kombinaciji s onim vrlinama kojima se razlikuje od muškaraca, a to su *toplina čuvstva i želja za skladom i izmirom*.

LITERATURA

Primarna

- TRUHELKA, Jagoda. 1995. *Vojača*. Zagreb: Školska knjiga.
- TRUHELKA, Jagoda. 1997. „Plein air“. *Izabrana djela Jagoda Truhelka i Adela Milčinić* (ur. Dunja Detoni Dujmić). Zagreb: Matica hrvatska – Stoljeća hrvatske književnosti.
- TRUHELKA, Jagoda. 2010. *U carstvu duše*. Zagreb: Naklada Sv. Antuna; Nova stvarnost.

Sekundarna

- BATINIĆ, Ana. 2008. Plemkinje duha. Marija Jambrišak – Jagoda Truhelka – Zdenka Marković, *Nova croatica* 2(2): 197 – 215.
- BOŠKOVIĆ, Ivan. 2014. Truhelkin roman *Vojača* u kontekstu hrvatske historiografske fikcije. Prilog poetici žanra, U: *Zlatni danci 16 – 150 godina od rođenja Jagode Truhelke*, ur. Ana Pintarić. 25 – 36. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku; Filozofski fakultet Sveučilišta u Pečuhu.
- CRNKOVIĆ, Milan i TEŽAK Dubravka. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
- CRNKOVIĆ, Milan. 1990. *Dječja književnost. Priručnik za studente i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
- ČAČINOVIĆ-PUHOVSKI, Nadežda. 2000. *U ženskom ključu: ogledi u teoriji kulture*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- ČORKALO, Katica. 1998. Časopis Domaće ognjište i urednička načela Jagode Truhelke, U: *Zlatni danci – život i djelo Jagode Truhelke*, ur. Julija Martinčić i Dubravka Hackenberger. 93 – 107. Osijek: HAZU, Zavod za znanstveni rad.
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja. 1995. Priča iz zbilje, U: *Vojača*, ur. Dunja Detoni Dujmić. 403 – 415. Zagreb: Školska knjiga.
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja. 1997. Predgovor. U: *Izabrana djela Jagoda Truhelka i Adela Milčinić*. 245 – 257. Zagreb: Matica hrvatska – Stoljeća hrvatske

- književnosti.
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja. 1998. *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- HRANJEC, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- HRANJEC, Stjepan. 1998. *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.
- IVON, Katarina. 2015. Zlatni danci Jagode Truhelke – primjer kroatocentričnoga kulturnoga imaginarija, *Libri & Liberi* 4 (1):11 – 26.
- JAKOBOVIĆ FRIBEC, Slavica. 2007. Feministička epistemologija objašnjena djevojčici. Ženski spoznajni subjekt u epistolarnom romanu Jagode Truhelke U carstvu duše. Listovi svojoj učenicu (Osijek, 1910.), *Filozofska istraživanja* 27(1): 83 – 94.
- MARKOVIĆ, Dina. 1998. Truhelkih odgojni epistolar *U carstvu duše*, U: *Zlatni danci – život i djelo Jagode Truhelke*, ur. Julija Martinčić i Dubravka Hackenberger. 45 – 49. Osijek: HAZU, Zavod za znanstveni rad.
- NEMEC, Krešimir. 1995. *Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Znanje.
- OGRAJŠEK GORENJAK, Ida. 2004. *On uči, ona pogađa, on se sjeća, ona prorokuje*. Pitanje obrazovanja žena u sjevernoj Hrvatskoj krajem 19. stoljeća, U: *Žene u Hrvatskoj – ženska i kulturna povijest* ur. Andrea Feldman. 157 – 179. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka,
- ORAIĆ-TOLIĆ, Dubravka. 2001. *Muška moderna i ženska postmoderna*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- ŠAFRANEK, Ingrid. 1983. „Ženska književnost“ i „žensko pismo“, *Republika*, 39(11-12): 7 – 28.
- ŠILOVIĆ-KARLIĆ, Danja. 2004. Domaće ognjište – prvi ženski list u Hrvatskoj. U: *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldman. 181 – 190. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ - Ženska infoteka.
- ZIMA, Dubravka. 2013. Adolescentska književnost i adolescentica: Javni i privatni lik adolescentice u drugoj polovici 19. Stoljeća. U: *Veliki vidar – stoljeće Grigora Viteza*, ur. Marina Protrka Štimec, Diana Zalar, Dubravka Zima. 373 - 397. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- ZLATAR, Andrea. 2010. *Rječnik tijela*. Zagreb: Naklada Ljevak
- ŽIVKOVIĆ ZEBEC, Vedrana. 2015. Naša djeca Jagode Truhelke – poučavanje sudbinama ženskih likova, *Libri&Liberi* 4(1): 27 – 44.
- <https://bs.wikipedia.org/wiki/Voja%C4%8Da> (12.06.2016)

HOW COULD I BE GOOD OR ON A WOMAN'S LETTER OF JAGODA TRUHELKA

The work examines the concept of a woman's letter of Jagoda Truhelka with special reference to the novels: Plain air and Vojača and the educational epistle U carstvu duše (In the empire of the soul). With respect to the socio-political context of the end of the 19th and 20th centuries, efforts have been made to analyse the idea of the author's female emancipation and how to interpolate it in literary text. Its female poetics is directed to the education of women in traditional society as the basis of female emancipation while the author remains within the framework of the traditional world view supporting the male-female dichotomy and the wife and mother role meant for women. In line with this, the author conceives her female characters as active factors of their own destiny (Plain air), assigning them the function of putting forward their own ideas and developing the polemical discourse with patriarchy, while, on the other hand, her female characters become "innocent" victims of social circumstances and gender stereotypes (Vojača).

KEYWORDS: *Jagoda Truhelka, woman's education, Plain air, U carstvu duše duše (In the empire of the soul), Vojača, woman's letter*